

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 33.338

Шляхи забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в системі національної безпеки держави

Аванесова Н.Е.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури

Статтю присвячено вирішенню актуальної проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в системі національної безпеки держави. Визначено, що на ефективність функціонування оборонної галузі у цілому значний негативний вплив мають загальна політизованість та неузгодженість прийняття управлінських рішень. Зроблено висновок, що економічна безпека підприємств оборонної промисловості може і має бути забезпечена за комплексного використання усього арсеналу засобів захисту в усіх структурних елементах виробничої системи і на всіх етапах її діяльності. Найбільший ефект досягається тоді, коли всі засоби, методи і заходи об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему захисту економічних інтересів.

Ключові слова: економічна безпека, оборонна промисловість, національна безпека, підприємства, держава.

Аванесова Н.Э. ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБОРОННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Статья посвящена решению актуальной проблемы обеспечения экономической безопасности предприятий оборонной промышленности Украины в системе национальной безопасности государства. Определено, что на эффективность функционирования оборонной отрасли в целом значительное негативное влияние оказывают общая политизированность и несогласованность принятия управленческих решений. Сделан вывод, что экономическая безопасность предприятий оборонной промышленности может и должна быть обеспечена при комплексном использовании всего арсенала средств защиты во всех структурных элементах производственной системы и на всех этапах ее деятельности. Наибольший эффект достигается тогда, когда все средства, методы и мероприятия объединяются в единый целостный механизм – систему защиты экономических интересов.

Ключевые слова: экономическая безопасность, оборонная промышленность, национальная безопасность, предприятия, государство.

Avanesova N.E. WAYS OF ENSURING ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES OF DEFENSE INDUSTRY OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE

The article is devoted to solution of actual problems of economic security of enterprises of the defense industry of Ukraine in the system of national security of the state. Determined that the efficiency of the defense industry in General a significant negative influence overall politicization and lack of coordination of management decisions. It is concluded that the economic security of enterprises of the defense industry can and should be achieved by the integrated use of all Arsenal of means of protection in all structural elements of the production system and at all stages of its activities. The greatest effect is achieved when all the means, methods and events are merged into a single mechanism – the system of protection of economic interests.

Keywords: economic security, defense industry, national security, enterprises, state.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складна система державного управління та міжвідомчої координації з питань безпеки (численні координуючі структури Адміністрації Президента, Апарату РНБО та Секретаріату Кабінету Міністрів із дублюючими функціями)

сприяє скоріше не об'єднанню зусиль, а фрагментації і дезорієнтації виконавчої системи, зумовлює низьку якість планування та управління, сповільнює реагування на ситуацію.

Розроблення концептуальних і планувальних документів у багатьох випадках зводиться

до визначення завдань окремим виконавцям, збору пропозицій і об'єднання їх в узагальненому документі, без докладного вивчення суті процесів, що плануються, взаємозв'язків між їх складниками та балансування проміжних і кінцевих результатів. Надмірний вплив на остаточне формування державних програм і планів має Міністерство фінансів, діяльність якого спрямована практично на дотримання усталеної структури бюджетних видатків, закріплюючи тим самим тенденції, що склалися, у тому числі й негативні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання щодо функціонування оборонно-промислового комплексу України у цілому, окремих підприємств оборонної промисловості, їх економічної безпеки в системі національної безпеки держави розглянуто у дослідженнях таких учених, як: С. Полторак [6], І. Клименко, В. Ємець, С. Таран [4], В. Бардак [1; 2] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення шляхів забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості в системі національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність в органах виконавчої влади структур, безпосередньо відповідальних за адміністрування програм, зумовлюють низьку ефективність їх координації і зрештою їх недостатню результативність. Водночас відсутність інноваційних ідей трансформації системи державного управління зумовлена браком професійних кадрів на рівні формування державної політики.

Політизація діяльності органів державного управління, їх політична корпоратизація і корупція зумовлюють високу плинність кадрів, створюють своєрідний «фільтр» для притоку кваліфікованих фахівців. Своєю чергою, недостатня професійна підготовка і зрілість кадрового складу вищого рівня державного управління призводять до появи недостатньо повних, послідовних, своєчасних та обґрунтованих рішень.

Надмірною є чисельність зазначених вище координуючих структур, кваліфіковані експерти яких не ризикують своїм комфортним статусом і не виказують ініціативи. Засади публічної політики реалізуються обмежено та неефективно. Допомога недержавних аналітичних центрів і незалежних експертів використовується дуже рідко та з обмеженими цілями, у багатьох випадках лише для того, щоб засвідчити факт їх залучення.

Вплив Верховної Ради на стан системи забезпечення національної безпеки є невідправдано слабким. До цього часу не створено потрібних парламентських структур (наприклад, комітету з питань розвідки) та не визначено деяких важливих контролюючих функцій.

Ключові функції керівництва у сфері національної безпеки та оборони покладаються на Президента. Але спроби узгодити положення Конституції, потреби політичної доцільності та ефективного управління цією сферою, розподілити «зони впливу» президентської і «прем'єрської» вертикалей та конкретизувати компетенції Президента до цього часу бажаних результатів не дали.

Через конкуренцію за «зони впливу» продовжується процес зменшення ролі та ефективності РНБО в координації і контролі діяльності органів виконавчої влади з питань національної безпеки та оборони. Апарат РНБО завантажений невластивими завданнями з підготовки величезного обсягу документів. Мало уваги надається аналізу та прогнозуванню ескалації загроз, нераціонально розподіляються зусилля між Апаратом і науково-дослідними установами, які могли б виконувати ці завдання на замовлення. Замість зосередження зусиль на контролі «критичних» параметрів стану та діяльності силових структур, міжвідомчій координації під час спільних дій надмірна увага надається контролю та коригуванню їх поточної діяльності. Налагодженню дієвої аналітичної роботи та координаційної діяльності Апарату заважає відсутність інтегрованої автоматизованої інформаційної системи.

Нерозмежованість і перетинання повноважень як по вертикалі (підпорядкування структур безпеки), так і по горизонталі (взаємодія між підрозділами Апарату РНБО, Адміністрації Президента, Секретаріату Кабінету Міністрів і між конкретними міністерствами та відомствами) суттєво ускладнюють функціонування сектору безпеки, а іноді зумовлюють загострення кризових ситуацій.

Ситуація ускладнюється низькою оперативністю та якістю процедур внутрішньо- та міжвідомчої взаємодії: недостатнім рівнем (або відсутністю) автоматизації адміністративних функцій; низькою методологічною та інформаційною сумісністю управлінських процедур на рівні міністерств і відомств; надмірними обсягами (за низької змістовності) документообігу.

Сьогодні МО та ГШ є практично єдиними органами, відповідальними за підтримку боєздатності ЗС і виконання завдань з їх рефор-

мування та розвитку. За умов явно недостатнього бюджетного фінансування сенс цієї відповідальності не є зрозумілим – логічним було б уважати, що зменшення розміру оборонного бюджету на певну суму має означати відповідне скорочення переліку завдань ЗС. Водночас Верховна Рада, Кабінет Міністрів та особливо Міністерство фінансів жодного разу не понесли відповідальності за фактичний зрив виконання завдань розвитку ЗС через недостатнє ресурсне забезпечення.

Забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості необхідно розглядати як процес прогнозування і запобігання ущербу від негативних дій на їх економічну безпеку по різних аспектах фінансово-господарської діяльності. Ефективний результат роботи підприємств ОПК щодо забезпечення прибутковості і стійкості бізнесу можливо досягнути саме як за рахунок прогнозування і своєчасного запобігання ущербам, що представляють загрозу економічній безпеці, так і потенційно вірогідних.

Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості – справа досить складна. Найважливішим його складовим елементом виступає необхідність визначення потреб у забезпеченні економічної безпеки. Потреби забезпечення економічної безпеки формуються під впливом низки чинників: об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, прогнозованих і непередбачуваних. Забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК не дає змоги, за своєю суттю, зводити дану роботу лише до організації і проведення окремих заходів, а повинно бути безперервним, цілеспрямованим процесом, який вимагає:

- постійного прогнозування можливих погроз;
- обґрунтування і реалізації ефективних форм і методів створення, вдосконалення і розвитку системи економічної безпеки підприємств;
- безперервного контролю й управління системою;
- комплексного, ефективного використання наявних засобів захисту всіх елементів виробничо-господарської системи відповідно до вимог рівня професійної підготовки персоналу підприємств;
- об'єднання в єдиний, цілісний механізм методів і засобів, які в сукупності в змозі забезпечити безпеку, зберегти й ефективно використовувати фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси.

Забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК є найважливішим завданням стратегічного планування. Воно полягає в тому, щоб забезпечити таку взаємодію із зовнішнім середовищем, яка б давала змогу підтримувати її потенціал на рівні, необхідному для їх нормального функціонування і розвитку.

Ключовим питанням забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості є передусім захист власності. Кажучи про необхідність формування цивілізованих ринкових стосунків, слід зазначити, що прозорий і відкритий ринок не з'явиться сам по собі, для його побудови треба створювати механізми. Ці механізми, з одного боку, повинні давати змогу знімати бюрократичні бар'єри, а з іншого – вирішувати проблеми корупції. Основою корупції є «зімкнення» влади і бізнесу. Як відомо, боротьба з корупцією вимагає, насамперед, удосконалення правових, економічних, організаційних механізмів функціонування органів виконавчої влади для запобігання й усунення причин і умов, які сприяють виникненню і поширенню корупції.

Тактика забезпечення безпеки підприємств оборонної промисловості передбачає вживання конкретних процедур і виконання конкретних дій для їх економічної безпеки. Йдеться про такі процедури і дії, як: розширення юридичної служби підприємств; уживання додаткових заходів зі збереження комерційної таємниці; створення підрозділу комп'ютерної безпеки; пред'явлення претензій контрагенту-порушнику; звернення з позовом у судові органи; звернення в правоохоронні органи і тому подібне.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, економічна безпека підприємств оборонної промисловості може і має бути забезпечена за комплексного використання всього арсеналу засобів захисту в усіх структурних елементах виробничої системи і на всіх етапах її діяльності. Найбільший ефект досягається тоді, коли всі засоби, методи і заходи об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему захисту економічних інтересів.

Ураховуючи зазначене та для подальшого забезпечення розвитку оборонної промисловості рекомендується таке:

1. Вважати, що прийняті протягом 2010–2014 рр. рішення за напрямом реформування та розвитку ОПК України на цей час не набули системної закінченості, що зумовлює для їх вирішення необхідність обговорення цих питань на вищому політичному рівні – пар-

ламентських слуханнях та засіданнях Ради Національної безпеки і оборони України.

2. Забезпечення ефективної діяльності підприємств ОПК у нових умовах потребує розбудови ефективної вертикалі державного управління всім комплексом оборонних підприємств із підпорядкуванням її Президентові України як Верховному головнокомандувачу Збройних сил України. Для цього рекомендується повернутися до розгляду питання про утворення Державної оборонно-промислової комісії при Президентові України, яка готуватиме Главі держави пропозиції щодо визначення пріоритетів та напрямів державної політики з реформування і розвитку ОПК та оборонної продукції, ключових напрямів військово-технічної політики та військово-технічного співробітництва з іншими державами, інших важливих питань забезпечення обороноздатності держави.

3. На галузевому рівні управління оборонно-промисловим комплексом необхідно продовжити реформу державного управління. Для подальшої централізації управління оборонною промисловістю забезпечити створення галузевої державної структури у складі центральних органів державної влади, а саме Державного агентства з питань оборонно-промислового комплексу України, із наданням йому функцій державного замовника озброєння та військової техніки, підготовки виробництва, розвитку сучасних технологій та відповідальності за стан і розвиток оборонно-промислового комплексу, ведення єдиної державної політики у сфері військово-технічного співробітництва у взаємодії з іншими державними органами управління та державним концерном «Укроборонпром».

4. Урахувати, що розвиток наукового, конструкторського та виробничого потенціалу оборонно-промислового комплексу України, реструктуризація виробництв, модернізація та оснащення підприємств новим обладнанням, розвиток сучасних технологій та підготовка інженерних кадрів у державі можливі лише за умов наявності відповідних державних довгострокових та середньострокових програм розвитку, державного оборонного замовлення на оборонну продукцію та їх достатнього фінансового забезпечення за загальним фондом, в обсягах, що відповідають обґрунтованим потребам забезпечення обороноздатності держави та виробничим можливостям підприємств ОПК.

5. Прискорити завершення формування законодавчої і нормативно-правової бази:

- забезпечити прийняття закону України «Про виробництво військової техніки», доопрацювавши його в частині, що викладені в зауваженнях Верховної Ради України;

- прийняти закон «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами»;

- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти «Про особливості приватизації (корпоратизації) підприємств у сфері діяльності ОПК», «Про засади інноваційної діяльності у сфері ОПК», «Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» у частині непоширення дії цього закону на товари, роботи і послуги, закупівля яких здійснюється підприємствами, установами та організаціями ОПК, унаслідок специфіки їх діяльності;

- для створення реєстру єдиних виробників продукції оборонного призначення опрацювати питання щодо внесення змін до Закону України від 23.09.2010 № 2560-6 «Про державне оборонне замовлення».

Окрім того, актуальними, на нашу думку, видаються рекомендації Кабінету Міністрів України:

- привести прогнозні показники видатків на розвиток озброєння відповідно до обґрунтованих потреб обороноздатності держави та забезпечити розроблення чергової середньострокової державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки;

- забезпечити фінансування державних цільових оборонних програм будівництва кораблів класу «Корвет» за проектом 58250 та «Сапсан», а також виконання контрактних зобов'язань щодо проведення дослідно-конструкторських робіт з розробки ВТЛ Ан-70 та модернізації вертольота Мі-24, що розробляються в міжнародній кооперації, інших діючих державних контрактів, що виконуються підприємствами промисловості України за замовленням Міністерства оборони України;

- починаючи з 2015 р. організувати серійну закупівлю зразків озброєння та військової техніки на підприємствах ОПК України, створення яких завершено та які прийняті на озброєння Збройних сил України;

- під час розгляду питання щодо створення в структурі органів центральної виконавчої влади Державного агентства з питань оборонно-промислового комплексу України передбачити надання йому функцій державного замовника оборонної продукції відповідно до вимог Генерального штабу Збройних сил України, підготовки виробни-

цтва і розвитку спеціальних технологій та проведення єдиної державної політики у сфері військово-технічного співробітництва з іншими країнами;

– внести після затвердження Державної цільової оборонної програми розвитку ОВТ на 2015–2020 рр. зміни (доповнення) до Державної цільової програми реформування та розвитку ОПК на період до 2020 р., відповідно забезпечивши узгодження програмних документів за термінами, завданнями і заходами;

– здійснити інвентаризацію, перегляд та уточнення переліку об'єктів права державної власності та переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, але можуть бути корпоративізовані, наведених відповідно у додатках № 1 та № 2 Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації»;

– розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності оборонної продукції на ринках озброєнь (лізинг, офсет, повернення відсоткової ставки по кредитах банків);

– забезпечити безперервність фінансування довгострокових оборонних програм розвитку озброєння та військової техніки та розглянути питання формування, виконання та фінансового забезпечення державного оборонного замовлення на три роки;

– для створення більш сприятливих умов для розвитку підприємств ОПК, виходу продукції українських підприємств на зовнішні ринки озброєнь ужити заходів щодо організації проведення Міжнародної виставки озброєнь у Києві з періодичністю один раз на два роки починаючи з 2015 р.

Для забезпечення трансформації та розвитку окремих секторів оборонно-промислової галузі рекомендуються такі заходи:

1) у галузі авіабудування:

– затвердження державної комплексної програми розвитку авіаційної промисловості на період до 2020 р. та налагодження серійного випуску літаків;

– затвердження державної науково-технічної програми розвитку вертольотобудування в Україні;

– виконання Загальнодержавної програми з розроблення та будівництва ВТЛ Ан-70;

– забезпечення модернізації та продовження ресурсів експлуатації бойової авіації та вертольотів;

2) у галузі ракетобудування:

– забезпечити фінансування затвердженої Державної космічної програми;

– забезпечити підтримку комерціалізації космічних послуг;

– забезпечити виконання Державної цільової оборонної програми «Сапсан»;

– забезпечити модернізацію зенітно-ракетних комплексів військ ППО та ППО СВ;

3) у галузі кораблебудування забезпечити реалізацію Державної цільової оборонної програми будівництва кораблів класу «Корвет» за проектом 58250 та Державної цільової програми розбудови державного кордону України на період до 2016 р. в частині створення кораблів та катерів для прикордонних військ;

4) у галузі танкобудування та створення артилерійського озброєння:

– у межах державної програми розвитку ОВТ, забезпечити створення перспективних зразків бронетанкової техніки та артилерійських систем на базі сучасних уніфікованих гусеничних платформ, а також автомобільних платформ нового покоління середньої та великої вантажопідйомності та сімейства тактичних захищених автомобілів багатоцільового призначення типу MRAP для потреб Збройних сил України та експорту;

– забезпечити створення сучасних засобів артилерійської розвідки, автоматизованих комплексів управління вогнем;

5) у боєприпасній галузі:

– забезпечити відновлення боєприпасної галузі України та продовження виконання заходів із розвитку та виробництва боєприпасів для оновлення запасів ЗС;

– забезпечити розширення розроблення та виробництва сучасних ракет і боєприпасів, протитанкових ракетних комплексів, авіаційних засобів ураження;

– забезпечити відновлення боєздатності, модернізацію наявних ПЗРК та подальший їх розвиток шляхом створення нових сучасних ПЗРК та ГСН;

6) у галузі приладобудування та радіоелектронної галузі:

– забезпечити розроблення та виробництво сучасних засобів розвідки, оптичних, нічних, тепловізійних прицілів та приладів для потреб різних родів військ, систем навігації і топоприв'язки, у тому числі комбінованих із системами супутникової навігації, сучасних гіроскопічних приладів первинного орієнтування;

– на основі нових сучасних технологій освоїти виробництво комплексів радіолокаційної розвідки, багатоканальних та багато-

функціональних систем на основі активних цифрових фазованих антенних решіток; продовжити роботу з модернізації існуючих РЛС з забезпеченням цифрової обробки інформації;

– забезпечити розробку та виробництво сучасних автоматизованих пунктів управ-

ління, збору та обробки інформації, цифрових засобів зв'язку;

– прискорити роботу щодо розроблення та впровадження Автоматизованої системи управління ППО і авіацією та Єдиної автоматизованої системи управління Збройними силами України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бадрак В. Управління реформою сектору безпеки здійснюється у ручному режимі / В. Бардак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobysci/pro-shcho-svidchyt-sytuaciya-u-sferi-pereozbrojenpu>.
2. Бардак В. Нові умови ВТС з Україною привабливі для компаній країн НАТО і ЄС / В. Бардак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cacds.org.ua/ru/comments/477>.
3. Грек В. Україна прагне до здійснення спільних с західними країнами замовлень з розробки озброєнь / В. Грек [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cacds.org.ua/ru/comments/472>.
4. Клименко І. Український ОПК в очікуванні реформування: стан та перспективи / І. Клименко, В. Ємець, С. Таран. – К. : Інститут стратегічних досліджень, 2015. – 28 с.
5. Мінекономрозвитку працює над відновленням оборонної промисловості та розробить Держпрограму реформування та розвитку ОПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248283411&cat_id=244276429.
6. Полторак С. Реформування української армії відбувається за всіма напрямками / С. Полторак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/news/2015/07/17/stepan-poltorak-reformuvannya-ukrainskoi-armii-vidbuvaetsya-za-vsimanapryamami-/>.
7. Український ОПК в умовах «гібридної війни» з Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/article/opk1/>.
8. «Укроборонпром» розробляє програму реформування ОПК України на п'ять років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/344111/ukroboronprom-rozroblyaye-programu-reformuvannya-opk-ukrayiny-na-5-rokiv>.
9. Щодо вирішення деяких проблемних питань правового забезпечення трансформації та розвитку воєнної промисловості України : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1228/>.